

rancsnokság számára a kódfejtők korábbi értesüléseit.

¹⁹ Spruance korábban még nem szolgált hordozón, és elsősorban a csatahajók főlányában hitt, de Halsey vezérkara már komolyabb tapasztalatokkal rendelkezett, tekintve a haditengerészeti légierő alkalmazását.

²⁰ The Japanese Story of the Battle of Midway megtalálható: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/Japan/IJN/rep/Midway/Nagumo/> letöltés dátuma: 2012.05.17.

²¹ Nagumo tengernagy szerint az alapképzésről újonnan érkezett pilóták éppen annyi ismerettel rendelkeztek, hogy ideális körülmények között, nappal képesek voltak leszállni a fedélzetre.

²² Parshall: 80–91. o. Ennek következtében a hordozók a valóságban sokkal kevesebb üzemképes repülőgéppel rendelkeztek az előírtnál.

²³ Parshall 99–104. o. Nagumo rádióvevő antennája azonban képtelen volt ilyen nagytávolságú üzenetek vételére.

²⁴ Battle of Midway Action Report Admiral Chester A. Nimitz to Admiral Ernest J. King megtalálható: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USN/rep/Midway/Midway-CinCPac.html> letöltés dátuma: 2012.05.17.

²⁵ Parshall: 107–112. o.

²⁶ A 26 amerikai vadászgép közül mindössze 2 maradt bevethető az ütközet végére, de a japánok is elvesztették gépeik közel 60%-át.

²⁷ Parshall: 231–237. o.

²⁸ Isom, Dallas: The Battle of Midway: Why the Japanese Lost?, Naval War College Review, Vol. XIII. No. 3. 2000: 75. o.

²⁹ Parshall, Jonathan B. – Dickson, David D. – Tully, Anthony P.: Doctrine Matters Why the Japanese Lost at Midway, Naval War College Review, Vol. XIV. No. 3. 2001. 143. o.

³⁰ Parshall 2001: 148. o.

³¹ Battle of Midway: 4-7 June, Online Action Reports: Commander Task Force Sixteen, Serial 0144 of 16 June 1942. megtalálható: <http://www.history.navy.mil/docs/wmii/mid4.htm> letöltés dátuma: 2012.05.15.

³² Parshall: 215–226. o.

³³ Parshall 2001: 143–144. o.

³⁴ Utóbbi két hajót azonnal, míg az Akagit estére kellett elhagyni.

³⁵ Watson: 86. o. A sérült hordozót megpróbálták elvontatni, de június 6-án az I-168 japán tengeralattjáró a Hammann rombolóval együtt elsüllyesztette.

³⁶ Az éjjel folyamán a hajó kiürítése elkerülhetetlenné vált.

³⁷ Morison: 142. o.

³⁸ Ha nyugat felé folytatja útját, a Wake-szigeteken állomásozó japán légiereő hatósugarába került volna, és az üzemanyaghiánnyal is számolnia kellett az admirálisnak.

³⁹ Watson: 87–89. o.

⁴⁰ Spector, Ronald H.: Háború a tengereken, Kossuth, 2002. 185. o.

⁴¹ Spector: 184–185. o.

⁴² Wildenberg, Thomas: Midway: Sheer Luck or Better Doctrine? Megtalálható: http://www.history.navy.mil/library/online/sheerluck_midway.htm letöltés dátuma: 2012.05.15.

Dr. Szakály Sándor:

NÉPBÍRÓSÁGI ELJÁRÁSOK A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ÉS CSENDŐRSÉG TAGJAI ELLEN 1945 UTÁN

A második világháború harcai még folytak, amikor a későbbi győztesek már bejelentették, hogy a folyó háború bűnöseit a háború befejezése után felelősségre fogják vonni, és felvázolták a háborús bűnökre és bűnosokra vonatkozó „jogi elképzeléseket” is. A jogalkalmazásban addig nem ismert és alkalmazott elveket fogalmaztak meg, nevezetesen azt, hogy visszamenőleges hatállyal alkottak olyan jogszabályokat, amelyek a felelősségre vonást lehetővé teszik.

Az 1944. december 21-én megalakult magyar Ideiglenes Nemzetgyűlés és a másnap létrejött Ideiglenes Nemzeti Kormány legfontosabb feladatának a szövetséges hatalmakkal megkötendő fegyverszünetet tekintette. 1945 januárjában küldöttség utazott Moszkvába a fegyverszüneti tárgyalások folytatására. A küldöttség tagjai voltak: Vörös János, az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere, Gyöngyösi János, az Ideiglenes Nemzeti Kormány külügyminisztere és dr. Balogh István, az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnökségi államtitkára.

A tárgyalások – amelyeket csak a legnagyobb jóindulattal lehet tárgyalásnak nevezni, hiszen a későbbi győztesek gyakorlatilag a fegyverszüneti szerződés kész szövegét tették az asztalra, melyet elfogadni és elutasítani lehetett, de „igazítani” nem – 1945. január 20-án eredményesen zárultak, és a magyar küldöttség aláírta a megállapodást. Ezen megállapodás 14. pontja kimondta, hogy „Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.” (1)

Hogy ebben az ítélkezésben Magyarország, illetve annak hatóságai valóban részt vehessenek, szükséges volt meghozni azt a jogszabályt, ami ezt lehetővé teszi. Ez pedig nem volt más, mint az 1945. január 25-én megszületett és 1945. február 5-én hatályba is lépett 81/1945 M. E. számú rendelet (2), amely a népbíráskodásról rendelkezett, illetve az 1080/1945. M. E. számú rendelet (3), amely a köztisztviselők, közalkalmazottak 1945 előtti tevékenységének igazolására vonatkozó előírásokat tartalmazta.

E rendelet értelmében a volt Magyar Királyi Honvédség tagjai – rendfokozatra, állományviszonyra és állománycsoportra való tekintet

nélkül – kötelesek voltak igazolásukat kérni a honvédség által létrehozott igazolóbizottságoktól, illetve azon személyek, akik ellen feljelentések érkeztek, népbírósi eljárás alá kerültek.

Gyakorlatilag ugyanez a folyamat, eljárási rend vonatkozott a volt – a rendelet megjelenésekor még létező – Magyar Királyi Csendőrség tagjaira is, akik személyükben a honvédség hivatásos állományú tisztjeivel és tiszthelyeteseivel azonos jogállásúak voltak, de esetükben külön igazolóbizottságot állítottak fel, „A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazolóbizottság” néven.

A Honvédelmi Minisztérium égisze alatt működő igazolóbizottságok határozatai ellen a Budapesti Népbíróság Igazolástellebbezési Tanácsához lehetett fellebbezni, míg a csendőröknek nem volt jogorvoslati lehetőségük.

A magyar történelemben addig még nem volt példa arra, hogy a vesztesek oldalán a háborút befejező haderő tagjai ellen eljárásokat indítson az „új hatalom”, amely – talán kissé furcsa a megállapítás – létrejöttét annak köszönhetette, hogy az eljárás alá vont személyek „elveszítették” a háborút és ezzel járultak hozzá az „új hatalom” létrejöttéhez!

A népbíráskodás és az igazoló eljárások jogi minősítése nem feladata ezen írásnak, de talán nem felesleges utalni arra, hogy a 81/1945. M. E. számú és 1440/1945. M. E. számú rendelet – valamint két további miniszterelnöki rendelet – törvényerőre emelésével megalkotott 1945. évi VII. törvénycikk (4) – az ún. „népbírósi törvény” – legtöbb paragrafusát a független Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága az 1994. január 14-én kihirdetett 2/1994. (I. 14.) AB. számú határozatával mint alkotmányelleneseket hatályon kívül helyezte. A hatályon kívül helyezett népbírósi rendelet 11. § 1-4. és 6. valamint 13. § 1. és 3-7. pontja alapján 1945 után százakat ítéltek halálra, hosszú időtartamú szabadságvesztésre. Valamint mellékbüntetésül hivatal- és állásvesztésre, vagyonekobzásra, nyugdíjmegvonásra, politikai jogok gyakorlásától való eltiltásra stb. (A népbírósi rendelet 15. és 17. §-ában megfogalmazott cselekmények időközben elévültek.)

Még nem lépett hatályba a népbíráskodásról szóló miniszterelnöki rendelet – amelynek „magyarzatában” dr. Ries István, az Ideigle-

nes Nemzeti Kormány 1945. július 21-e és november 15-e között hivatalban lévő igazságügy-minisztere többek között így fogalmazott: „A felelősségre vonásnak kérelhetetlenek és igazságosnak kell lennie, hogy érezzük: ezeknek a bűnöknek az elkövetői nem várhatnak igazságot, csak megtorlást...” és a bíróság „...nem lehet szakbíróság. Abban részt kell venniük azoknak, akik az új demokratikus népi Magyarországot képviselik és annak felépítésén dolgoztak és dolgoznak” (5) –, amikor a Magyar Királyi Honvédség tagjai ellen a Budapesti Néptörvényszék már ítéletet hirdetett 1945. február 3-án. (6)

A dr. Major – korábban dr. Tasnádi Major-Maróthy – Ákos volt magyar királyi honvéd hadbíró százados elnökletével meghozott ítéletben három személyt ítélték halálra ún. „muszos perben”, köztük távollétében vitéz Haynal Alajos vezérőrnagyot. (7) A két halálra ítélt tiszthelyetesen az ítéletet az Oktogonnál – amit akkor frissiben Sztálin térnek neveztek el –, nagy tömeg jelenlétében, az ítélet kihirdetése után végrehajtották. (8) A Budapesti Néptörvényszék jogtorrasként a hadra kelt seregbeli eljárásra vonatkozó jogszabályokat alkalmazta.

Az ezen ítélet meghozatalát követően a későbbiek során már a népbírásokról szóló rendeletek – majd törvény – alapján működött az „igazságszolgáltatás”, amit sokkal inkább nevezhetnénk „jogszolgáltatásnak”. Igazolhatja ezt a feltevést többek között a Népbíróságok Országos Tanácsa létrejöttével kapcsolatban annak egykori elnökének emlékezése, aki arról, hogy miként is lett az, így emlékezett: „Bűnügyi védő voltál – mondta neki 1945. február 22-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány igazságügy-minisztere, dr. Valentiny Ágoston –, jártas az igazságügyi eljárás valamennyi területén. Magad is sértettje vagy az elmúlt időknek, tehát tudod azt is, miben áll a fájdalom, és hogy lehet azt kiegyenlíteni. Objektív gondolkodónak ismerlek, meg fogod tehát találni az igazságot, ami fedi a magyar nép érdekeit. Te leszel a Népbíróságok Országos Tanácsának vezetője.” (9)

A Népbíróságok Országos Tanácsa és a különböző szintű népbíróságok mellett, azokkal szinte azonos időben létrejött a Honvédelmi Minisztérium állandó igazolóbizottsága – tagjait a különböző politikai pártok és a szakszervezetek delegálták –, amely az eléjük kerülő kérelmek elbírálására volt hivatott. Az általuk meghozott határozat ellen a Budapesti Népbíróság Igazolásfellebbezési Tanácsához lehetett fellebbezéssel élni.

Az igazolási eljárások során tanúk és elmentanuk véleménye, benyújtott írásbeli adatok alapján születtek meg a döntések. Az „igazol”, „vezetői állásra alkalmatlan”, „megfeddi”, „rendfokozatától közigazgatási úton megfosztja”, a „visszaténylegesítésből kizárja”, „nyugalományba helyezését rendeli el”, „visszaténylegesítés esetén vezetői állásra alkalmatlan”, „rendfokozatát meghagyja” döntések sok ezer személy későbbi életlehetőségeit határozták meg.

A honvédség tagjaihoz hasonlóan a Magyar Királyi Csendőrség – 1945. május után már a volt csendőrség – tagjainak is igazolásukat kellett kérniük. Az ő igazolásukra alakult

különleges igazolóbizottság azonban – ellentétben a Honvédelmi Minisztérium felügyelte igazolóbizottságokkal – csak „igazol” és „nem igazol” határozatot hozhatott, és a határozat ellen fellebbezésnek helye nem volt. Az igazolt személyek száma igen alacsony volt, gyakorlatilag csak olyanok kapták meg az igazolt „minősítést”, akik fegyveresen fordultak szembe a korábbiakban fennálló hatalommal, illetve a fegyveres ellenállást segítették, valamint a rendszer üldözötteit mentették.

Az igazolási eljárások megkezdése előtt megindult azonban már az 1945. márciusa óta működő Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztálya, illetve az Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztálya (később ÁVO [Államvédelmi Osztály], majd B. M. ÁVH [a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága], végül ÁVH [Államvédelmi Hatóság]) által azon személyek „összeírása”, akik ezen két szervezet szerint háborús bűnösöknek minősülnek.

Vörös János vezérezredes, az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere – egyben a vezérkar főnöke is – az előterjesztett listák alapján hozta meg a döntéseit, melyek szerint az adott személyt – akár nyugállományú, akár tényleges állományú volt – „lefokozza és a honvédségből kicsapja”. E döntések 1945. júniusában–júliusában születtek meg, s a volt Magyar Királyi Honvédség volt tábornoki és tisztikarának számos tagját érintették. (10)

Nem ismeretes, hogy a Vörös János által aláírt határozatok ellen bármiféle jogorvoslattal lehetett volna élni, de az sem, hogy milyen jogszabály hatalmazta fel a honvédelmi miniszter, vezérkarfőnököt arra, hogy egykori tábornok- és tisztársai ellen ezen intézkedéseket meghozza. A tiszti, tábornoki rendfokozat „adományozása” államfői, „Legfelsőbb Hadúr”-i jog volt a két világháború közötti Magyarországon, így értelemszerűen az attól való megfosztás is azon a szinten kellett volna hogy megtörténjen.

A legtöbb rendfokozatától így megfosztott tábornok és tiszt azok közül került ki, akik 1944. október 16-a után is szolgálták a honvédségben, illetve elhagyva az ország területét „Nyugatra” távoztak, avagy a „listák” összeállítói őket háborús bűnösöknek nyilvánították. Nem készült ez idáig még pontos összeállítás a rendfokozatuktól így megfosztottaktól, de a második világháború éve magyar katonai első vezetése tagjainak döntő többsége a „legjobb esetben is” elveszítetté rendfokozatát. A miniszteri eljárás mellett voltak olyanok is – nem kevesen az 1930-as években már nyugállományba került, többnyire 70. életévüket betöltött személyek –, akik az igazolóbizottságok határozatai alapján veszítették el a rendfokozatukat, és a fellebbezésük eredménytelen maradt.

Az eljárások „sajátosságának” tekinthető az, hogy számos esetben már azok megindítása előtt születtek olyan határozatok, amelyek a majdani igazolóbizottsági eljárás eredményét vetítették előre. Vitéz Magasházy László nyugállományú vezérőrnagy nyugellátásának beszüntetését javasolták – minden indoklás nélkül – már az igazolóbizottsági eljárás lefolytatása előtt. Magasházy László később népbíróság elé került „1919-es tetteiért” és súlyos szabadságvesztés-büntetésre ítélték. (11)

Az így megszületett ítéletek természetesen magukkal hozták a mellékbüntetéseket is, ami a politikai jogok gyakorlásától meghatározott időre szóló eltiltást, állás- és/vagy hivatalvesztést, vagyonelkobzást, nyugdíjmegvonást, a nyugdíjigény elvesztését jelentette.

A későbbiek során a „büntetés” egyik sajátos formája lett a kitelepítés, amely alapvetően a Budapestre – de számos esetben vidéki nagyvárosból – a délkelet-magyarországi kisebb településekre, a tanyavilágba, a Hortobágyra történő kitelepítést jelentette, de nem kevesen váltak internálttá. (12) A kitelepítettek – köztük számosan voltak olyanok, akik 1945–1946-ban „igazol”-nak nyilvánítottak – számára kényszerlakhelyet jelölt ki a kitelepítési határozat.

A kutatások jelenlegi állása szerint azt tudjuk megfogalmazni, hogy az 1938 és 1945 közötti magyar katonai felső vezetés tagjai közül számosan kerültek szovjet hadifogságba. A többségük 1947 és 1949 között a hadifogságból visszatért Magyarországra. Az ő igazolási eljárásuk akkor zajlott. A velük szemben folytatott eljárás hasonló volt a Magyarországon maradtakéval: lefokozások, hivatalvesztés, nyugdíjmegvonás, vagyonelkobzás, népbírósági eljárás stb.

Az 1949-ig haza nem tértek közül az eddigi ismeretünk szerint 18 főt ítélték el a szovjet katonai hatóságok, és közülük Bartha Endre vezérkari ezredest (13), Abt Ottó vezérőrnagyot (14) valamint Bakay Szilárd altábornagyot (15) ki is végezték. A többi elítélt közül 14 fő 25 évi, míg 1 fő 20 évi „javító, nevelő munka” büntetést kapott. (Az elítéltek szinte kivétel nélkül hazatérhettek 1955-ben, és a szovjet hatóságok az 1970-es évek közepétől szinte valamennyiük esetében kimondták a rehabilitálást az „elkövetett bűncselekmények hiányában”.)

A Magyarországon maradt, illetve az oda „nyugatról” visszatért katonai vezetők közül 79 személyt első fokon, illetve fellebbezés után „igazol”-nak nyilvánítottak, míg hasonló számban kaptak „megfeddi”, „rendfokozatának közigazgatási úton történő megfosztása”, „vezetői állásra alkalmatlan”, „ténylegesítésből kizárva” stb. minősítést.

Jellemző volt a nyugdíj összegének csökkentése, majd 1948 után szinte kivétel nélkül annak megvonása a katonai és csendőri felső vezetők közé sorolt személyek esetében.

A Magyarországon lefolytatott népbírósági – majd később katonai bírósági – eljárások során az eddigi ismereteink szerint több mint 80 olyan személy ellen hoztak ítéletet, akik a katonai és a csendőri vezetők közé tartoztak. (16) Két személyre – vitéz Csatáry József címzetes altábornagy és vitéz lófő kibédi Péterffy Jenő csendőr ezredes – vonatkozóan rendelkezünk olyan adatokkal, melyek szerint őket a kihallgatások során agyonverték. Voltak olyan személyek – vitéz nemes Szinay Béla altábornagy és vitéz nemes Vadász István címzetes csendőr vezérőrnagy –, akik az államvédelem rendszeres zaklatásai következtében öngyilkosságot követtek el, míg halálra ítélték és kivégezték Beregly Károly vezérezredest, vitéz Deák Ferenc vezérőrnagyot, dr. nemes Fábrián Lajos vezérőrnagyot, vitéz patakfalvi Ferecny László csendőr alezredest, Hajnácskóy László csendőr ezredest, vitéz kishindi Hindy Iván vezérezredest, vitéz Jány Gusztáv nyugállo-

mányú vezérezredes, vitéz hodosi Karátsy László vezérbornagyot, vitéz felsőtornai Kozma István altábornagyot, Ládai István csendőrezredes, vitéz László Dezső vezérezredes, Ruszkay Jenő címzetes vezérezredes, vitéz Sellyey Jenő vezérkari ezredes, Szilády Gyula csendőrezredes, Sztójay Döme címzetes vezérezredes. A haláltünetést kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztésre, illetve kényszermunkára változtatták András Sándor vezérbornagy (1945 előtt vezérkari ezredes), vitéz Bély Alajos vezérezredes, vitéz Kuthy László vezérezredes (1945 előtt vezérkari ezredes), vitéz nagylaki Rátz Jenő vezérezredes, Stomm Marcel gróf, altábornagy, primor dálnoki Veress Lajos vezérezredes esetében.

A Magyarországon halálra ítélt vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc vezérezredes és vitéz Grassy József altábornagyot kiadták a magyar hatóságok Jugoszláviának és őket ott (is) halálra ítélték és kivégezték. Kivégezték Jugoszláviában a Magyarországon életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes is.

Távollettében ítélték halálra Werth Henrik vezérezredes és a korábban már említett vitéz Haynal Alajos vezérbornagyot.

Életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték vitéz kisbarnaki Farkas Ferencet (távollettében), vitéz Hellebronth Vilmos altábornagyot, Littomericzy Oszkár vezérkari ezredes, steinloeweni Porzevinsky György vezérkari ezredes, vitéz rimaszombati Szügyi Zoltán vezérbornagyot, vitéz Tarnay Béla vezérbornagyot, Ternegg Kálmán vezérezredes, vitéz nemes Vörös János vezérezredes, nemes Zsedényi Zoltán vezérbornagyot.

Az ítéletek többségét a népbíróságok hozták meg, míg kisebb részben a katonai bíróságok ítélték. Szinte kivétel nélkül háborús és népellenes bűncselekményeket róttak fel a vádlottaknak, de voltak olyan perek is, amelyben a katonai vezetőket pl. az ún. „köztársaság-ellenes összeesküvés” vádjával állították a bíróság elé – András Sándor, vitéz báti Berkó István, dálnoki Veress Lajos –, később pedig a kémkedés, hazaárulás is „bekerült” a vádpontok közé (Kuthy László, Vörös János). Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy voltak ítéletek, amelyek valós bűncselekmények alapján születtek meg.

Hogy az eddig felvázolt „kép” közérthetőbb legyen és bepillantást nyerhessünk a népbírászkodás gyakorlatába, érdemes egy-egy konkrét esetet a korabeli források segítségével bemutatni.

Az első népbíróság elé állított katonai vezetők egyike vitéz Bély Alajos vezérezredes volt, aki 1944 őszén a Nemzetőrség parancsnoka volt, a nyilas-hungarista hatalomátvételt követően a németek letartóztatták és csak 1944. november 20-án helyezték szabadlábra. Azt követően bujkált, majd 1945. január 19-én jelentkezett Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormányánál szolgálattételre.

Mint egykori katonai attasé, aki több nyelven is – német, angol, francia, olasz, lengyel – kitűnően beszélt, számításba jött mint a majdani béketárgyalásokra küldendő magyar delegáció katonai szakértője. Bély sorsa azonban másként alakult. 1945. április 21-én előzetes letartóztatásba helyezték és a Buda-

pesti Népbíróság 1945. július 20-án meghozott ítéletével kötél által végrehajtandó haláltünetésre ítélte, melyet vagyonelkobzással és állásvesztéssel mint mellékbüntetéssel súlyosbított. Az ítélet kihirdetését követően a bíróság kegyelmi tanácsra alakult át, de nem ajánlotta kegyelemre Bély Alajost.

A Szociáldemokrata Párt által delegált népbíró, dr. Krebs Ernő elutasító álláspontját a következőképpen indokolta: „... az államédek azt kívánja, hogy az első háborús bűnös a legsúlyosabb büntetéssel sújtassék. Különösen áll ez a tétel, mert háborús bűnösök úgy szólnak kivétel nélkül külföldön vannak. Azoknak részünkre való kiadása akadályokba ütközne akkor, ha az első felelősségre vont háborús bűnös a halálos ítélet után kegyelmet kapna”. (17)

Az ítéletet követően a Népbíróságok Országos Tanácsa 1945. július 26-án tárgyalta az ügyet és az első fokon hozott ítéletet megerősítette. Az 1945. július 30-i kegyelmi tanácskozás sem tartotta kegyelemre méltónak Bély Alajost, jöhet dr. Farkas Béla népbíró a maga „igen” szavazatát – kapjon kegyelmet Bély – többek között így indokolta: „... azért is ajánljuk kegyelemre, mert a bírói eljárás során a büntetőjogi eljárási szabályok olyan súlyos megsértésével állunk szemben /lásd a vezetőbíró előterjesztésében s az Országos Tanács tanácskozási jegyzőkönyvében foglaltakat/, mely a tényállás kellő tisztázását, ennek megfelelően az anyagi igazság felderítését is nagy fokban gátolta s az ilyen körülmények között hozott halálos ítélet végrehajtása később esetleg jövőhatéltelen”. (18)

A halálos ítéletet végül is az államfői jogokat gyakorló Nemzeti Főtanács 1945. augusztus 13-án kegyelemből életfogytig tartó kényszermunkára változtatta, míg mellékbüntetésül politikai jogai gyakorlásától tíz évre eltiltották és a tulajdonában álló két, egyharmad résznyi házat elkobozták.

Bély Alajos a Kozma utcai ún. „Gyűjtőfogházban” töltötte büntetését és 1946. december 22-én hunyt el „gyomordaganat és elmezavar” következtében. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1994. november 21-én az ellene emelt vádak alól felmentette. Rendfokozatát a Magyar Köztársaság elnöke 2005. május 1-jei hatállyal „posztumusz” helyreállította.

Werth Henrik nyugállományú vezérezredes, a magyar királyi Honvéd Vezérkar 1938. szeptember 29-e és 1941. szeptember 4-e közötti főnökét a Budapesti Népbíróság 1948. május 22-én meghozott ítéletével, távollétében főbüntetésül halálra, mellékbüntetésül vagyonelkobzásra, hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásától történő eltiltásra ítélte. Az ítéletet a Népbíróságok Országos Tanácsa 1948. július 26-án megerősítette. Ennek ellenére a magyar igazságügyi hatóságok semmilyen lépést nem tettek Werth Henrik felkutatása érdekében. Azt feltételezték, hogy „Nyugaton bujkál”, miközben Werth Henrik 1945 februárjától a szovjet hatóságok őrzetében volt, előbb Magyarországon, utóbb a Szovjetunióban, ahol is 1952. május 28-án elhunyt. (19) Az ő elítéléséről is szolgáló népbírósági rendelet, illetve népbírósági törvény vonatkozó paragrafusainak – Werthet a népbírósági rendelet 11. §

1. pont 1. bekezdésében és a 2. pontban, a 4. pont 1. tételében és az 5. pont 3. tételében foglalt bűncselekmények elkövetésével vádolták – többségét a Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága mint alkotmányelleneseket az 1994. január 1-jén kihirdetett 2/1994 (I. 14.) számú határozatával megsemmisítette. Ugyanakkor a korábbiakban e paragrafusok alapján kihirdetett ítéleteket hatályukban fenntartotta, azokat nem semmisítette meg.

Végezetül nézzünk meg röviden egy másik pert, amelynek vádlottja Stomm Marcel gróf, altábornagy volt, aki 1942. december 5-e és 1943. május 1-je között volt a szombathelyi magyar királyi III. honvéd hadtest parancsnoka, miközben 1943. február 3-ától már szovjet hadifogságban volt.

Stomm a keleti hadszíntéren a magyar királyi 2. honvéd hadsereg III. hadtestének parancsnokaként került 1943. február 3-án szovjet hadifogságba. Súlyos fagyási sérülései következtében mind a két lábát amputálni kellett térdtől lefelé. A hadifogságban a szovjet hatóságok igyekeztek rábírní őt egy ún. „magyar légió” vezetésére, de legalábbis annak a szervezéséhez nevének „odaadására”.

A különböző tárgyalások ellenére – a hadifogságban lévő katonai vezetők, a Szovjetunióban lévő magyar kommunisták ellenitéle, az ellenédekelt emigráns csehszlovák kormány stb. – a légió nem jött létre. A nyilas-hungarista hatalomátvétel után azonban a Gerő Ernő és Vas Zoltán által megfogalmazott nyilatkozathoz „adta a nevét” Stomm Marcel, a szintén hadifogságban lévő tábornoktársával, dr. nemes Deseő László vezérbornaggal együtt. E nyilatkozat a magyar honvédség tagjait a nyilasokkal, németekkel való szembe fordulásra szólította fel. (20)

Stomm Marcel 1951. május 16-ig volt szovjet hadifogságban. Hazaszállítását követően 1951. július 9-étől előzetes letartóztatásba került és a Budapesti Központi Katonai Ügyészség 1951. augusztus 22-én vádiratot nyújtott be ellene, háborús bűncselekményekkel vádolva őt, többek között azért, mert 1943. január-februárjában „...nem az egyedüli helyes megoldást: a feltétlen megadást választotta, hanem elrendelte a hadtest visszavonulását”. (21)

A Budapesti Katonai Törvényszék az 1951. október 11-i tárgyaláson „folytatólagosan elkövetett háborús büntetben” találta bűnösnek és ezért őt „kötél által végrehajtandó halálra”, mint főbüntetésre, továbbá mellékbüntetésül lefokozásra és vagyonelkobzásra ítélte. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az ítéletet kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatta 1952. április 9-én. (Stomm Marcel addig a siralomházban volt.) Az ügyben perújrafelvételt sikerült elérnie az elítéltnél, és az új ítélet 12 évi szabadságvesztésről „szólt”. Stomm Marcel végül is 1954. augusztus 6-án szabadult a váci büntetés-végrehajtási intézetből.

Az ellene hozott ítéletet 1989. május 30-án hatályon kívül helyezték, és a Magyar Köztársaság elnöke 1993. március 15-i hatállyal altábornagyi rendfokozatát helyreállította és „posztumusz” vezérezredessé nevezte ki. Tette ezt azzal a Stomm Marcellel, aki különböző helyekre beadott kérvényei ellenére sem volt

„méltó arra”, hogy 1954-es szabadulását követően nyugellátásban részesüljön.

Peréhez és a korabeli „igazságszolgáltatás” működéséhez érdekes adalékul szolgálhat az Államvédelmi Hatóság vezetőjének, Péter Gábor altábornagynak, az 1951. október 11-ei tárgyaláson kihirdetett halálos ítélet után 1951. november 21-én keltezett feljegyzése, melyben Stomm Marcel vallomáshoz fűzött megjegyzéseket:

„Ebből a feljegyzésből is kitűnik Stomm Marcell (sic!) gazembersége.

Elismeri, hogy saját elhatározásából jogtalanul egy statárium rendeletet adott ki.

Elismeri, hogy Novák vezérezredes a csetnikiek felszámolásakor neki teljesen szabad kezet adott.

Elismeri, hogy rendészeti szempontból az összes fegyveres erők, melyek a városban tartózkodtak, a parancsnoksága alá tartoztak.

Elismeri, hogy a csetnik harc összes áldozatainak száma kb. 80-90 fő volt, amelyből tudomása szerint a polgári lakosságból csak 2 áldozat volt.

Elismeri, hogy az igazoltatások során előállított személyek közül az egyik rendőrtiszt 5 főt kiemelt és a Városháza előtt, elfretentő példaként sajtókezüleg agyonlőtt.

Végül elismeri, hogy a Szabadkán kifejtett tevékenységéért kitüntették a Magyar Érdemrend Középkeresztjével.

Mégis ha az ember figyelmesen elolvassa ezt a jegyzőkönyvet, akkor lépten-nyomon találkozik Stomm Marcell (sic!) aljas, csirkefogó gazemberségével. Mert ahelyett, hogy beismerne, hogy az ő egyenes utasítására ennyi és ennyi embert vettek őrizetbe és végeztek ki, köntörfalaz, szépitget és csúszó-mászómódra igyekszik a felelősség alól kibújni. Ezért külön akasztófát érdemel. Mégis mielőtt felakasztjuk, arra vonatkozólag még egyszer ki kell hallgatni és azokról a részokról, amelyeket elismer élesebben és konkrétan felvenni tőle jegyzőkönyvet.” (22)

Stomm Marcellt végül is – Péter Gábor véleménye ellenére – nem akasztották fel. Ő és a magyar katonai felső vezetés tagjainak 1945 után elítélteji szinte kivétel nélkül jogorvoslatban részesültek az 1980-as évek második felétől benyújtott jogorvoslati kérelmek alapján. Volt akinek „csak” az ítéletét semmisítették meg és volt, aki az elvesztett rendfokozatát is visszakapta.

Az elítéltek többségének katonai tisztessége, becsülete helyreállt. Az utódok és az utókor tisztességgel hajthat fejet tevékenységük előtt.

(1). Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Bp. 1983. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó. 588. old.

(2). A rendelet szövegét lásd: Magyar Közlöny (Debrecen) 1945. 3. szám (1945. február 5.)

(3). Az igazolásokról a 15/1945. számú Miniszterelnöki Rendelet intézkedett (1945. január 4.), amely megjelent a Magyar Közlöny (Debrecen) 1945. január 10-i számában. Ez a rendelet azonban nem került a gyakorlatban alkalmazásra. Az igazolások végül is a 10806/1945. M. E. számú rendelet alapján indultak meg. A rendelet szövegét lásd: Magyar Közlöny 1945. május 2.

(4). Az 1945. évi VII. törvénycikk szövegét lásd: <http://www.1000evhu> (2011. szeptember 18-i letöltés.)

(5). Ries szövege „A Népbíraskodásról szóló 81/1945. M. E. számú és azt kiegészítő 1440/1945. M. E. számú rendelet szövege és magyarázata (Összeállította: Dr. Ries István. Bp. 1945. Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedés) című kötet bevezetőjében olvasható.

(6). Az első ún. „népbírósági tárgyalás” volt.

(7). Haynal (Hajal) Alajos, vitéz nemes (Újpest, 1890. január 28. – Buenos Aires /Argentína/, 1963. október 21.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy. A Budapesti Néptörvényszék (sic!) 1945. február 3-án – távollétében – kötélt által végrehajtandó halálbüntetésre és politikai jogai 10 esztendőre történő felfüggesztésére ítélte az ún. „muszos” perben, melynek I. rendű vádlottja volt. A vád szerint 1942 őszén mint a magyar királyi 22. honvéd gyalogezred parancsnoka a 401. különleges munkásszázad tagjai közül többet kivégeztetett. Belügyminisztérium Központi Irattára V-129605 (Murray Lipót és társai Nb. 99/1945.) /Az iratanyagot a szerző még a Belügyminisztérium Központi Irattárában kutatta, ezért az ottani és akkor jelzett / Haynal Alajos életútjára röviden lásd: Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és Adattár. Második, javított, kiegészített kiadás. Bp. 2003. Ister Kiadó. 130. old. (A továbbiakban: Szakály 2003.)

(8). Az ítéletet Rotyis Péter tartalékos főlözsrőrmesteren és Szívós Sándor tartalékos szakaszvezetőn hajtották végre az adott időpontban. Személyükre vonatkozóan közelebi adatokat nem sikerült találni. Ellátásukról és az ítélet végrehajtásáról lásd: Major Ákos: Népbíraskodás forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései. Sajtó alá rendezte és az előszót írta: Zinner Tibor. Bp. 1988. Minerva (Közigazdasági és Jogi Könyvkiadó) 121–126. old.

(9). Zinner Tibor – Róna Péter: Szálasiék bilincsben. I. kötet. A Hűség Háztól az Andrassy út 60-ig. Bp. 1986. Lapkiadó Vállalat. 64–65. old.

(10). A Vörös János a rendeleteket 1945. szeptember 20-án írta alá és azok az 1945. évi 18. számú Honvédségi Közlönyben (1945. október 1.) jelentek meg. (170–171. old.) Az 1945. június 19-i, 1945. június 20-i, 1945. június 27-i, 1945. július 4-i és 1945. július 8-i rendeletek,

összesen 85 honvéd és csendőrtábornokot, törzstisztest, főfőtisztet érintettek, állományviszonyra való tekintet nélkül.

(11). Magasházy László, vitéz (Sárkeresztúr, 1879. január 7. – Szentes, 1959. október 5.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy. 1945-ben letartóztatták. A honvédelmi miniszter – még az igazolási eljárás megindulása előtt! – 1945. március 28-án nyugellátásának megvonását javasolta. Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1945/Általános 3110. A Budapesti Népbíróság 1948. október 30-án életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte, alapvetően „1919-es tettei miatt”. 1956-ban szabadult. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1995. június 26-án az ellene emelt vádak alól felmentette.

(12). A „volt kizsákmányolók” Budapestről történő kitelepítéséről szóló rendelet 1951. június 17-én jelent meg. A rendelet következtében a családtagokkal együtt több ezer személyt távolítottak el Budapestről. Ingatlanjaiktól és részben ingóságaitól is megfosztva őket. Egy dátum nélküli – másolatban a szerző tulajdonában lévő – „ZÁRÓJELENTÉS a nem kívánatos elemek Budapestről történt kitelepítéséről. / 1951. V. 21. – 1951. VII. 18. / címet viselő összeállítás szerint 190 tábornok, 82 tábornok özvegye, 1012 honvéd törzstiszt, 405 honvéd törzstiszt özvegye valamint 88 csendőrtiszt és 10 csendőrtiszt özvegye – mint családtag – és családtagjaik kerültek kitelepítésre Budapestről.

(13). Bartha Endre vezérkari ezredest 1952. április 18-án végezték ki a Szovjetunióban. 1990 után rehabilitálták. Életútjára röviden, lásd: Szakály 2003. i. m. 43–44. old.

(14). Abt Ottó vezérőrnagyot a szovjet katonai bíróság Budapesten ítélte halálra és 1946. szeptember 10-én ugyanott ki is végezték. 1991. október 18-án rehabilitálták. A Magyar Köztársaság elnöke 1992. szeptember 26-án kelt határozatával vezérőrnagyi rendfokozatát helyreállította és posztumusz altábornaggyá nevezte ki.

(15). Vitéz Bakay Szilárd altábornagyot a szovjet katonai bíróság mint „háborús bűnöst” halálra ítélte és 1947. március 17-én Sopronban kivégezték. A Magyar Köztársaság elnöke 1991. március 18-án posztumusz vezérezredessé kinevezte. 1992. szeptember 22-én a szovjet hatóságok rehabilitálták.

(16). A későbbiekben felsorolt személyek életútjára és a velük szemben kiszabott büntetésekre vonatkozóan is lásd: Szakály 2003. i. m.

(17). Belügyminisztérium Központi Irattára V-119950 Béldy Alajos ügye. Nb. VII. 1509/1945. /A jelzetre vonatkozóan a (7) számú jegyzetben tett megállapítás érvényes./

(18). Uo.
(19). Werth életútjára röviden lásd: Szakály 2003. i. m. 374. old. Pályafutásának értékelésére, perére vonatkozóan lásd: Dombrády Lóránd: Werth Henrik, akiről nem beszélünk. (Bp.) 2005. Argumentum Kiadó.

(20). A felhívás szövegét közli: Szakály Sándor: Stomm Marcel és a „Magyar légio”. Mozgó Világ, 1984. 6. szám.

(21). Hadtörténelmi Levéltár Kb. 3062/1951. (Stomm Marcel anyaga).

(22). Hadtörténelmi Levéltár Filmtár 1729. doboz. Stomm Marcel anyaga.

**A
Honvéd Altisztí
Folyóirat
a világhálón**

www.parbeszed.hm.gov.hu
www.honvedelem.hu